

Pavel Koblasa

Zemanský rod Zerdahelyi a historik František Palacký

V tomto historickém pojednání opět zamíříme k našim východním sousedům, do Maďarska v minulosti označovaného jako Uhry či Uhersko. Přiblížíme si osudy šlechtické rodiny Zerdahelyi de Nyitrazerdahely (vpravo viz rodový znak), která měla nepřímé vazby i na české země. Několik měsíců totiž u této rodiny působil jako vychovatel a domácí učitel slavný český historik a politik František Palacký (1798 - 1876).

Ačkoliv se nejednalo o příliš dlouhé období, Palackého značně poznamenalo, především ho pak zaujala osobnost paní domu - paní Anna (Nina) Zerdahelyi rozená Baloghy. František Palacký studoval od roku 1809 na latinské škole v Trenčíně (maďarsky Trencsén) a o tři roky později nastoupil na evangelické lyceum v Prešpurku (maďarsky Pozsony, dnes Bratislava). Dne 1. prosince 1817 se stal vychovatelem čtyř dívek, které žily v domě rodu Zerdahelyi. Jednalo se o příbuzné paní Anny Zerdahelyi, Luisu a Jeanettu Baloghy, Evu Schröterovou a Josefínu Dedinskou.

Palacký o vstupu do služby u Zerdahelyiů později poznamenal: „*Co za největší štěstí své mladosti počítám, stalo se mi ku konci léta tohoto*“. Paní Annu pak popsal takto: „*Tato vzdělaná, jemnocitná i dobrotivá osoba brzy na mne obzvláště pozorlivou a čím dále tím přívětivější ke mně se stala ... Tato moudrá paní, ana ze všech, co se jich já kdy poznal, ideálu ženské osobnosti nejbliže se dotýkala, zamilovavši mne neméně, nežli ode mne milována byla, takže matkou mou nejen se jmenovati, ale i skutkem se prokázati ochotna byla, naučila mne ve světě žiti a ušlechtila a upevnila mužský charakter ve mně. Já od té doby obědvávaje a večerívaje u ní, největší částku prázdného času svého v obcování s ní sem ztrávil*“.

Palacký si Annu Zerdahelyi tak oblíbil, že mu vlastní rodina vyčítala odcizení a otec mu vytýkal utrácení a nešetřnost. Nebylo divu. Připomeňme slova jednoho z pamětníků, věnovaná královskému městu Prešpurku oné doby: „*Prešpurk byl městem studentským ve smyslu tehdejších městských universitních středisk německých; městem studia a literárních pokusů v několika jazycích, ale i městem spolků, komersů, pitek a bitek a všeho toho rušného, proudivého života, jímž veliké procento živlu studentského malým střediskům vtiskuje zvláštní, význačný ráz*“.

I na Palackého nepochybně mocně působil tehdejší duch krásného města na Dunaji. Také on si se svou zaměstnavatelkou vyměňoval básně (hovořili spolu většinou německy) a celkově měl pozitivní vliv na její duševní stav. Když se u ní stal vychovatelem, Anna Zerdahelyi přišla právě o svou poslední dceru a zbyl jí jediný syn Zsigmond. Ani její manželství s Károlyem Zerdahelyim († 1821), proslulým marnotratníkem a požitkářem, nelze pokládat za harmonické. Károly byl synem královského rady Lászlóa Zerdahelyiho a pocházel ze čtyř dětí. Bratři se jmenovali Lőrinc (ten se oženil s Krisztinou Péchy) a László (sňatek s Karolinou Tihanyi). Jejich sestra se jmenovala Karolina Ilona, která se provdala za Lászlóa Szentiványiho).

Palacký jezdil s Annou a jejími schovankami i do rodinného letního sídla, které se nacházelo v Nyitraszerdahely (slovensky Nitrianska Streda). Nejednalo se o zámek, nýbrž o luxusně vybavenou zemanskou kurii. Původně žila Anna po sňatku se svým mužem Károlyem v malé vesnici Barskisfalud (slovensky Vieska nad Žitavou) nedaleko města Aranyosmarót (slovensky Zlaté Moravce). Když Anna Zerdahelyi ovdověla, zůstalo po jejím rozmařilém choti 200.000 zlatých dluhu. Palacký u ní přestal s vyučováním již roku 1818, ale stýkali se spolu až do roku 1823, kdy Uhry opustil. Annin syn Zsigmond zesnul již v roce 1827 a ona se nakonec se snachou Zsófií rozenou Párniczkou a vnučkou Izabellou (později provdanou za Gyulu Dessewffyho) přestěhovala do Pešti, kde zemřela dne 20. března 1844 ve věku 64 let.

Zemanský a hraběcí rod Zerdahelyi, do něhož se vzdělaná Anna Baloghy (1780-1844) přivdala, pocházel z již výše zmiňované vsi Nyitraszerdahely ležící v nitranské župě. Na sklonku existence monarchie tady žilo

660 obyvatel hlásících se ke slovenské a maďarské národnosti. V obci vlastnil Béla Zerdahelyi pozemky o rozloze 607 holdů (345 hektarů), na nichž ovšem sám nehospodařil, ale pronajímal je Miksovi Deutelbaumovi. Majitelem zdejšího statku byl ovšem kníže Géza Odescalchi, za života Anny Zerdahelyi držel zdejší zámek baron Ambrózy. V Uhrách žil také rozvětvený rod Szerdahelyi (Szerdahelyi de Ágcsernyő, Szerdahelyi de Egyházas et Vásároszerdahely, Szerdahelyi de Szerdahely), ale Zerdahelyi s nimi nebyli v žádném příbuzenském svazku.

Prvním známým předkem rodu je István de Bichke z fejérské župy, který r. 1419 získal směnou majetek v nitranské župě, konkrétně v Zerdahely (pozdější Nyitraszerdahely), podle něhož odvodili jméno jeho potomci. V roce 1470 se připomíná v místě György, syn Imreho, později Mihály, syn Györgye. Od Benedeka de Zerdahely, jenž se v historických pramenech objevuje k roku 1490 coby nitranský župan, se dochovala souvislá řada příslušníků rodu. Po Benedekovi následovali v rodové posloupnosti György (první zmínka roku 1508, manželka Anna Családi), András (1552, manželka Katalin Vass), Pál (1595, manželka Katalin Nagyváthy), András (manželka Zsuzsána Baranyai), György (1663, manželka Klára Gosztonyi), János (1697, manželka Zsuzsána Zay).

Představitelé rodu většinou zastávali nejrůznější úřady v nitranské župě a z tohoto titulu se účastnili i zemských sněmů. Zerdahelyiové drželi po několik staletí majetkové podíly ve vsích Belesz (slov. Blesovce), Bőfalu (Behynce), Családka (Čeladince), Csitár (Štitáre), Kálmánfalva (Kamanová), Nagyrépeňy (Velké Ripňany), Nyitrasárfő (Nitrianska Blatnica), Szeptencújfalu (Hajná Nová Ves) a pochopitelně Nyitraszerdahely (snímek vpravo).

V Nyitrasárfő a Szeptencújfalu postavili Zerdahelyiové větší zámky, které přešly do majetku Leonhardiů a Ocskayů. Pál hrabě Zerdahelyi sídlil na statku Végvezekény (slovensky Vozokany), jenž posléze získal Antal Baldacci.

V první polovině 18. století se rod rozdělil na dvě základní větve. Zakladatelem první se stal Imre, Jánosův prvorozený syn, druhá se odvozuje od Jánosova mladšího syna Lőrince. Z této mladší linie pocházel mimochodem i Károly Zerdahelyi, choť Anny Zerdahelyi. Starší Imreho linie dosáhla ovšem větší proslulosti. Imrův syn János zastával úřad nitranského župana, jeho bratr Gábor (1742-1813) se stal v roce 1808 biskupem v Besztercebánya (slovensky Bánska Bystrica), kde založil kněžský seminář a vybudoval kostel Povýšení sv. Kříže. Také Jánosův syn György byl županem a královským komořím, Györgyův bratr Pál (1762-1824), administrátor ezstergomské stolice, byl dne 2. července 1802 dokonce povýšen do hraběcího stavu. Pál však zemřel bezdětný a hraběcí titul zanikl. Rod se udržel díky potomstvu vzešlého z mladší Lőrincovy větve. Lőrincův pravnuke Ince Zerdahelyi (*1822) byl zvolen nitranským županem a v letech 1865-1866 dokonce zastupoval zájmy své župy na uherském sněmu. Jeden z jeho příbuzných, rovněž z Lőrincovy linie, Károly Zerdahelyi, byl mezi lety 1861-1864 županem lipťovské stolice.

Seznam použité literatury:

- A Magyar Szent Korona Országainak helységnevtára 1913. Budapest 1913.
 Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adels-Geschlechter, I. Jahrgang. Brünn 1870.
 J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn. Nürnberg 1893.
 KÁLAL, Karel: Palackého mladá léta 1798-1827. Praha 1925.
 KOČIŠ, Jozef – REVAJ, Štefan – KUFČÁK, Emil – KOČIŠOVÁ, Alojzia – PALKOVIČ, Stanislav: Štátny archív v Bytči. Sprievodca po archívnych fondoch, I. Bratislava 1959.
 KOSINA, Jaroslav: Velikáni našich dějin. Praha 1926.
 LELKES, György: Magyar helységnevezés-azonosító szótár. Baja 1998.
 Libri regii. Királyi könyvek 1527-1918, rész A. Budapest (CD).
 Magyarország vármegyéi és városai. Nyitra vármegye. Budapest, s. d.
 NAGY, Iván: Magyarország családai, XI. Pest 1865.
 RUBINEK, Gyula: Magyarországai gazdaczimtar. Budapest 1911.
 TEIGE, Josef: Palackého autobiografie 1798-1818. Praha 1920.
 WURZBACH, Constant von: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, LIX. Wien 1890.